

Голові Разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 17.051.067
Запорізького національного університету,
доктору філологічних наук, професору
кафедри англійської філології та
лінгводидактики
Приходько Ганні Іллівні

ВІДГУК

офіційного опонента **Вегеш Анастасії Іванівни**,
кандидата філологічних наук, доцента кафедри української мови
Ужгородського національного університету
про дисертаційну роботу **Ткаченко Настасії Вікторівни «Літературно-художній ономастикон Запорізького краю другої половини ХХ – початку ХХІ століття»**, подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки, за спеціальністю 035 Філологія (Запоріжжя, 2023)

1. Актуальність теми дослідження. Онімна лексика відіграє важливу роль у художньому тексті. У системі українських власних найменувань, що склалася протягом минулих віків, відображено всі аспекти народного життя на різних історичних етапах. Тому оніми, у тому числі й літературно-художні, є одним із важливих джерел для дослідження мови, історії й духовної культури нашого народу. Дослідження літературно-художніх онімів із творів сучасних авторів дозволяє виявити індивідуально-стильові особливості власних назв, багатство їх стилістичних функцій, значні виражальні можливості. Онімія художніх творів є багатою, у ній відображаються всі класи власних назв.

Українська літературно-художня ономастика має помітні досягнення як у теоретичній ділянці (праці Ю. Карпенка, В. Калінкіна, Л. Белея, М. Торчинського), так і в науково-практичній частині. Теорія цієї галузі назвознавства потребує розвитку, тому недостатньо тих студій, які присвячені вивченню онімів у конкретних творах або у творчості певних письменників. Назріла потреба в дослідженнях онімів на окреслених

хронологічних зрізах, у художніх творах письменників різних літературних напрямків та відповідної території.

З огляду на це дисертаційне дослідження Н.В. Ткаченко «Літературно-художній ономастикон Запорізького краю другої половини ХХ – початку ХХІ століття» є дуже актуальним. Авторка проявила інтерес до південноукраїнського регіонального та літературно-художнього ономастикону. Об'єкт студій вибраний удаło, адже в нових суспільно-історичних умовах активно творять письменники радянської епохи та майстри слова нового покоління.

Дослідження дисертантки виконане в рамках наукової теми «Ономастикон Запорізької області (номер державної реєстрації 0123U102495) кафедри української мови Запорізького національного університету.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Усі наукові положення, висновки і рекомендації достатньо обґрунтовані, що підтверджується такими результатами:

- дослідження засновані на опрацюванні великого масиву оригінальних джерел, наукової літератури, застосуванні доцільних теоретичних моделей, ефективної методології, насамперед структурно-семантичного та функційно-стилістичного підходу;

- у дисертації помітним є підтвердження наукових гіпотез фактичними даними про склад, структуру, кількісний аналіз та функціонування онімів у поетичних творах письменників Запорізького краю;

- вартісним є «Показчик літературно-художніх онімів Запорізького краю другої половини ХХ – початку ХХІ століття» (с. 214–233), бо він допомагає швидко знайти відповідний онім та показує, що літературна ономастика Запорізького краю – справжній онімний скарб;

- достатньою кількістю наукових публікацій (10 статей), у яких висвітлюються основні положення і висновки дисертації; оприлюдненням результатів дисертації на двох міжнародних, шести всеукраїнських наукових конференціях та на двох конференціях молодих учених.

3. Наукова новизна одержаних результатів.

Запропоновані в дисертаційній роботі положення, визначені мета і завдання, об'єкт і предмет дослідження, узагальнені висновки є результатом самостійної реалізації авторських наукових гіпотез та ідей. Уперше в українській ономастиці комплексно проаналізовано онімну систему поетичних творів письменників Запорізького краю другої половини ХХ – початку ХХІ століть, до наукового обігу введено новий емпіричний матеріал, який у такому обсязі ще не був предметом лінгвістичних студій. Авторка дослідила всі онімні класи, визначила їхню роль у відображенні авторського світогляду та сприйнятті творів читачем; запропонувала класифікацію літературно-художніх онімів; конкретизувала методологію їхнього аналізу. Детальна характеристика онімів художніх творів письменників Запоріжжя підтверджує її наукову зрілість та добрі знання в царині літературної ономастики.

Дослідження Н.В. Ткаченко значно розширює уявлення про літературно-художній ономастикон Запорізького краю, його особливості, художньо-естетичний потенціал, оприявнює його органічний зв'язок із національною системою називання.

4. Повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Положення дисертаційної роботи відображено у 10 одноосібних наукових публікаціях (загальний обсяг – 3,4 д. а.), серед яких п'ять статей надруковано у фахових виданнях України (1,8 д. а.), п'ять публікацій – у збірниках наукових праць і матеріалах конференцій (1,6 д. а.). Авторка має також 11 праць, які додатково відображають наукові результати, 10 із них написані у співавторстві з науковим керівником І.І. Ільченко.

5. Практичне значення одержаних результатів. Досягнуті наукові результати дисертації мають потенціал бути розвинутими в нових дослідженнях, а також сприятимуть виробленню моделей класифікувати онімний матеріал. Її висновки знайдуть застосування при написанні теоретичних і прикладних праць із загальної та літературної ономастики, у науково-пошуковій роботі аспірантів та студентів. Матеріали дисертації стануть у пригоді для тих, хто веде спецкурси з літературної та загальної ономастики, зі стилістики та психолінгвістики, культури мови та історії української літературної мови. Отримані результати можна застосувати в лексикографічній практиці, зокрема для укладання словника української літературно-художньої онімії.

6. Зауваження та дискусійні положення до дисертації. Авторка досить цікаво проаналізувала сучасний стан проблеми, здійснила ґрунтовний огляд підходів до дослідження літературно-художньої онімії, що дозволило сформулювати науково-теоретичне підґрунтя для аналізу власних назв у поезії Запорізького краю. Відзначаючи наукову новизну дисертаційної роботи Н.В. Ткаченко, аргументованість висунутих положень, ґрунтовність аналізу онімного матеріалу, маємо і деякі зауваження, побажання:

1. До переліку науковців, які досліджували ономастикон текстів зарубіжних (с. 27) авторів варто зарахувати монографію О. Горенко «Антропонімічний вимір американського романтизму» (2008) та дисертацію Н. Бияк «Особливості найменувань осіб в українській художній прозі та збереження їх функцій у німецькомовних перекладах» (2004). Авторки досліджували функціонування антропонімів та «обґрунтували провідну концепцію тлумачення літературного антропоніма як гносеологічного, соціокультурного та художньо-естетичного чинника».

2. До гіпокористичних імен авторка зараховує «усічення та додавання суфікса -р-» і наводить приклад: Катря – Катерина (с. 68). Тут немає суфікса -р-, р входить до кореня.

3. Не можемо погодитися з дисертанткою, що «Розмовні форми імен з суфіксом -к- найчастіше належать другорядним персонажам з невисоким соціальним статусом» (с. 68). Зменшено-пестливі варіанти онімів мають експресивно-емоційне забарвлення і служать характеристикою як головних, так і другорядних осіб із різним соціальним статусом.

4. З переліку праць Ю. Карпенка (с. 33) випала стаття «Ономастична майстерність Богдана Мельничука як гумориста», де також йдеться про літературно-художні антропоніми П. Ребра.

Дисертантка зазначає, що «в одній із поезій П. Ребро створює авторський антропонім *Ламайребро* за зразком загальноприйнятої моделі «спонукальна форма дієслова + іменник» (с. 77). Але навіть натяку нема на те, що автор Ребро тут себе має на увазі. Ю. Карпенко писав: «А прізвисько Ламайребро, яке поет вибудував з власного прізвища, наявне в «Козацькому сміховнику» тільки один раз, але неодноразово з'являється в ряді творів за межами збірки» («Літературна ономастика», с. 189). Тому цей літературно-художній антропонім потребує ширшого тлумачення.

5. Літературно-художній антропонім *Павло Попович* (с. 119) авторка зараховує до номінативних, але ім'я і прізвище належать до української антропосистеми, ще й П. Ребро зазначає, що персонаж є «сином козака», тому ЛХА вже є національно значущим. Крім цього, онім не просто взято з реального життя, адже це найменування реальної людини – відомого космонавта П. Поповича, на професію якого вказує автор: «У космосі дописував листа». Якщо ще вникнути в доонімне значення імені та прізвища, то буде й інша інформація. Таким чином, літературно-художній антропонім Павло Попович виконує характеристичну функцію.

6. У деяких випадках у тексті відсутні покликання на словники давньоукраїнської міфології (с. 84), грецької міфології (с. 86), словники імен (с. 125), словники символів (с. 126–128, 164).

7. Авторка помилково зараховує до дейктичних літературно-художніх антропонімів прізвища відомих письменників та акторів (с. 129). Ці

літературно-художні антропоніми є хронологічними. А от Путю-феодала (П. Юрик) та Тарасія (В. Чабаненко) варто зарахувати до дейктичних. На жаль, авторка не знаходить соціально значущих літературно-художніх антропонімів.

8. Дискусійним видається питання щодо зарахування ідеонімів (заголовків) до лексичних засобів (с. 149). У параграфі 2.4. «Периферійна система ономапростору поетичних текстів» авторка серед класів онімів виділяє заголовки, але не аналізує їх. У параграфі 3.4. подає класифікацію, але аналізує лише ті заголовки, де фігурує онім. Відомо, що ідеонім – найважливіша власна назва твору, «центр його ономастичного простору», «вузловий елемент змісту». Можна було скористатися працями Н. Веселової, О. Тишковець, О. Траченко та ін., які виділяють заголовки трьох видів: заголовки-індикатори, заголовки-образи, заголовки-символи. Важливими під час класифікації заголовків були би статті Ю. Карпенка «Назва твору як об'єкт ономастики...», «Про назви творів Ліни Костенко».

9. Дуже вдало згруповано ілюстративний матеріал у параграфі 3.4. «Особливості ономастистики в ідіюстилі художніх творів письменників Запорізького краю», де описуються різні стилістичні прийоми. Але, на наш погляд, варто було об'єднати рядки, у яких онім та апелятив пов'язані між собою спільним коренем не тільки формально, а й семантично. Кореневий прийом (прийом тавтології) стилістично увиразнює специфіку тексту, служить засобом підсилення основної думки («**помпезні Помпеї**» (с. 135), «**Край укряний** нам – **Українонька**» (с. 157), «**Ранок нерозкаяний**, мов **Каїн**» (с. 158), «А над **Славутою слов'янство** клекотіло: / Іржали коні воїв **Святослава**» (с. 75)). Таким повторам притаманна семантико-структурна близькість, вони є виразниками основної ідеї частини тексту.

Зазначені недоліки мають суто локальний (рекомендаційний) характер і не впливають на остаточні результати дослідження та загальну позитивну оцінку роботи.

7. Загальна оцінка дисертації.

Загалом робота цікава й корисна, вирізняється значним фактичним матеріалом, оригінальним підходом до вирішення поставлених завдань, високою інформативністю, багатим ілюстративним матеріалом. Н.В. Ткаченко – добре підготовлений до наукової праці, сумлінний і відповідальний фахівець, який уміє вибирати актуальний об'єкт вивчення, розв'язувати складні наукові проблеми, робити відповідні узагальнення й висновки. Наші зауваження торкаються лише дуже часткових питань у її скрупульозній праці, яка заслуговує найвищої оцінки. Н.В. Ткаченко заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 035 Філологія.

Офіційний опонент –

кандидат філологічних наук,
доцент, доцент кафедри
української мови Ужгородського
національного університету

Анастасія ВЕГЕШ

